

DIALOOG IN DE BEZOEKRUIMTE

Danielle Grandsard

Wat is een bezoekruimte?

In 1997 gaf het Ministerie van Justitie toelating voor het oprichten van een Neutrale Bezoekruimte per arrondissement. Deze projecten situeren zich op het grensgebied van Justitie en hulpverlening. De medewerkers ondertekenen een deontologische code.

Doelstelling

De Bezoekruimte is een neutrale plaats, bestemd voor die situaties waarbij het contact tussen ouder en kind, ofwel gedurende onbepaalde tijd onderbroken werd, ofwel zodanig conflictueus verloopt dat het welzijn van het kind hierdoor in het gedrang komt.

In de Bezoekruimte komen kinderen om er hetzij hun vader, hetzij hun moeder, hetzij grootouders of andere personen te kunnen ontmoeten in een serene sfeer.

De begeleiders zijn beschikbaar voor ondersteuning van alle betrokkenen.

Het doel daarbij is contactherstel. De middelen daartoe zijn: communicatie tussen volwassenen verbeteren, onderscheid leren maken tussen verbroken partnerschap en onverbreekelijk ouderschap, en vertrouwen tussen kind en ouder herstellen.

Neutraliteit

Het belangrijkste werkingsprincipe van de Bezoekruimte is de neutraliteit. De medewerker van de Bezoekruimte blijft buiten het conflict van de partijen, hij is noch bondgenoot van de ene, noch van de andere.

Slechts wanneer beide partijen overtuigd zijn van de neutraliteit van de medewerker kunnen zij het zich veroorloven hun onderlinge strijd buiten de bezoekruimte te houden en het welzijn van het kind op de eerste plaats te zetten.

Om die neutraliteit aan de cliënten te garanderen, verbindt de medewerker er zich toe geen gegevens door te geven over de inhoud van de contacten, bezoeken en gesprekken noch aan de andere betrokkene, noch aan andere hulpverleners, justitieassistenten, advocaten of verwijzers.

Verwijzing en verloop van de procedure

De Bezoekruimte kan uitsluitend ingeschakeld worden op uitdrukkelijke vraag van een verwijzende instantie, al dan niet in een juridische context. De verwijzer stuurt een kopie van het vonnis of kopie van de onderlinge overeenkomst naar de Bezoekruimte en bepaalt de datum waarop de situatie wordt herzien. Deze documenten dienen als basis voor de uitwerking van de bezoeken, rekening houdend met de werkingsmogelijkheden en conform het intern reglement van de dienst.

Na het ontvangen van de verwijzing worden de ouders uitgenodigd voor een intake gesprek. Na de intake volgen drie bezoeken en een evaluatiegesprek. Deze werkwijze herhaalt zich

tot de datum van herziening door de verwijzer of tot een van de betrokkenen de samenwerking stopzet.

De bezoektijd komt toe aan ouder en kind en zij nemen initiatief over het verloop ervan. Gedurende de bezoeken staat de begeleider ter beschikking van alle partijen.

Inleiding: Stagnerende dialoog

Het gemeenschappelijke van de gezinnen die naar de Bezoekruimte komen, is het diepe wantrouwen tussen de ouders en de parentificatie van hun kinderen. De rekening wordt afwisselend door elke ouder gemaakt en het kind mag hem beurtelings presenteren. Er is geen sprake meer van dialoog of van rechtstreeks aanspreken, zo dit er al was tijdens het gezinsleven. Deze kinderen zijn geparentificeerd en zitten in een loyaliteitsconflict.

Op zijn minst zullen de ouders rekenen op het vermogen van hun kinderen betrokken, liefhebbende en welwillende waarnemers te zijn. Zij steunen meestal zwaar op de goede trouw van de kinderen, die in feite het vermogen van kinderen om hun ouders werkelijk te helpen, verre overtreft.

(Nagy en Krasner, 1994, p.400)

Vaak is er ook wantrouwen naar de dienst Bezoekruimte. Moeder* voelt de dwang van het vonnis en heeft angst om haar kind, verpersoonlijking van haar macht, uit handen te geven. Vader* voelt zich vaak gestigmatiseerd als misdadiger: er is toezicht nodig op contact met zijn eigen kind.

**Om vlotter leesbaar te zijn gebruik ik “moeder” als het gaat om de ouder waarmee de kinderen samenleven en “vader” als het gaat om de ouder die omgangsrecht heeft. In de praktijk kan dit evengoed omgekeerd. Het gaat ook verder nog over grootouders, pleegouders, e.a... Voor “Bezoekruimte” gebruik ik “BR”.*

Het kind, zich ervan bewust dat het wordt ingezet zonder echter alle consequenties te kunnen inschatten, moet concreet de stap van de ene naar de andere ouder zetten. Zelfs al heeft het geen angst voor de persoon van vader, het heeft wel angst voor de gevolgen van het contact. Vaak is zijn enige uitweg: contact weigeren.

Het hoorrecht geeft aan een kind de gelegenheid zijn belangen mee te delen maar geeft hem geen beslissingsrecht. Als ik als hulpverlener in de bezoekruimte de weigering van een kind accepteer, leg ik dan de verantwoordelijkheid niet teveel bij hem?

Het gaat niet om het recht van het kind maar om het belang van het kind. Wanneer een kind kan kiezen geef je hem geen recht maar een enorme verantwoordelijkheid om een oordeel te vellen over zijn ouders. Je plaatst hem in de positie van tegenstander van één van beide ouders, zelfs als hij op dat moment in staat is om voor moeder of vader te kiezen. Het is onachtzaamheid van de volwassen wereld om zijn problemen af te schuiven naar de kinderen. Hiermee ontzeg ik niet het belang van rechten van ieder menselijk wezen, maar ik praat nu over het onderscheid tussen rekening houden met het belang van het kind op lange termijn en onbegrensde toegeeflijkheid. (Nagy in Schluter, 1990, p..42)

Je kan het kind niet laten kiezen. Maar dat betekent niet dat het kind een passieve deelnemer moet zijn. Het moet de mogelijkheid krijgen voor zijn belangen op te komen.

Een van de nuances van een veelzijdig gerichte methodologie heeft betrekking op onze overtuiging dat zelfs het heel jonge kind beschouwd moet worden als een volledig deelnemend lid van het therapieproces, als iemand die evenveel aandacht verdient als de volwassenen.

(Nagy en Krasner, 1994, p.321)

Wie kinderen aanspreekt op hun verlangen en vermogen rekening te houden met hun beide ouders en betrokken personen, wie hen steunt om hun ouders en anderen te begrijpen in hun bedoelingen en wie hen wijst op hun eigen invloed in de gang van zaken, maakt kinderen weerbaar. In plaats van het kind te ontzien, wordt het opgeroepen om zicht te krijgen op wat rond hem gebeurt. Het kind "belasten" met deze zaken, (leren zien van eigen en andermans invloed) werkt ondersteunend. De winst is dat kinderen zich niet langer speelbal van de omstandigheden voelen. Hun denken en hun visies op oplossingswegen worden aangesproken en geprikkeld. Wie zich richt op de potentiële mogelijkheden van kinderen stelt hen in de gelegenheid om psychische vaardigheden te ontwikkelen en te vernieuwen.

(Cottyn, 1994)

Mijn eerste cliënten, zowel kinderen als volwassenen, trachtte ik door overtuiging tot het inzicht te brengen dat contact met vader goed was, nodig, sociaal wenselijk. Hoe meer ik me inspande, hoe groter de weerstand. Pas toen ik bereid was tot luisteren, zonder dit als een manier te zien om mijn doel te bereiken, kreeg ik hun vertrouwen. Ik leerde dat dialoog begint bij mij.

Ook bij wantrouwen kan alleen vertrouwen een hulpbron zijn om verder te gaan. Alleen vertrouwen, dus geen techniek. Als je dialoog gebruikt als techniek leg je het op i.p.v. dat je het uitlokt, techniek staat tegenover dialoog.

(Eigen nota's: Conferentie "Meerzijdige partijdigheid van de hulpverlening bij conflicterende loyaliteiten van kinderen. B. Krasner.)

Dialoog gaat over een wijze van in relatie zijn en niet over praten met elkaar. Het gaat over een in relatie staan op een manier dat men zichzelf laat zien en zijn eigen waarheid inbrengt en tegelijkertijd blijft openstaan voor de ander en diens waarheid.

(Reader: Pesten en gepest worden. G. Segers)

Pogingen tot op gang brengen van dialoog: mijn leerproces.

Door te blijven zoeken naar wat fout ging, door teamoverleg en inzichten uit de opleiding, leerde ik steeds bij. Meer en meer ben ik in dialoog gegaan of gaan zoeken naar wat mij weerhouden had. Meer en meer zag ik wat de cliënten moed gaf of wat hun weerstand vergrootte.

De casussen kunnen gelezen worden als het proces dat ikzelf doormaakte.

Casus 1

Het eerste gezin waar ik kinderen aanmoedigde tot rechtstreeks aanspreken, reageerde erg fel. Ik begrijp nu waar ik hun grenzen heb overschreden en wat hun weerstand uitlokte. Ik misbruikte ook het mechanisme van de parentificatie.

Aline (11 jaar), Benny (9 jaar), moeder en Paul, nieuwe partner van moeder, komen op intake. Paul is het meest aan het woord, op een luide toon. Hij onderbreekt mij voortdurend, is heel defensief. Moeder lijkt dit machtsspelletje prachtig te vinden. Hij en moeder zeggen het vonnis te willen uitvoeren maar de kinderen willen niet. Als ik met de twee kinderen de bezoekruimte verken, putten zij zich uit om het positieve van hun moeder en het negatieve van hun vader te bekrachtigen. Ik tracht hen te overtuigen toch maar één contact aan te gaan. Ik doe dit door hen te zeggen dat als ze zelf vader vragen hen met rust te laten, dit hun huidige gezin ten goede kan komen. Aline wil dit doen, Benny weigert. Terug in de gesprekskamer is Paul razend, beschuldigt mij van manipulatie en brengt er Aline onder druk toe opnieuw te weigeren. Het gezin vertrekt: Paul triomfantelijk, Aline in tranen, Benny trots op zijn onomkoopbaarheid, moeder glimlachend: "Ik had het toch wel gezegd hé".

Reeds tijdens het gesprek voelde ik dat het niet goed ging. Paul overdonderde mij. Maar op geen enkel moment heb ik dat uitgesproken. Ik heb hen niet rechtstreeks aangesproken over mijn positie noch naar de betekenis van de hunne gevraagd. Ik voelde me eerder onterecht behandeld: zoveel argwaan terwijl ik het zo goed bedoelde!

In het nemen van beslissingen over hoe hij zichzelf toont in relatie met de cliënt moet hij steeds zichzelf bevragen op zijn redenen om dat wel of niet te doen, zijn redenen die met de cliënt te maken hebben en zijn redenen die met eigen nood te maken hebben. Als de therapeut het nodig heeft om te beschermen en te redden, zal hij eerder vinden dat zijn cliënt er niet aan toe is om iets te horen over zijn gevoel van irritatie.

(Michielsen: Over de zelfonthulling van de therapeut)

Ik maakte geen inventaris van de feiten. Daardoor heb ik geen kans gehad moeder erkenning te geven voor haar destructief gerechtigd zijn, noch gaf ik Paul erkenning om zijn zorgfunctie in het gezin. Door het gesprek met de kinderen in een andere ruimte aan te gaan, zonder dit aan te kondigen, werd ik onbetrouwbaar zowel voor de volwassenen als voor de kinderen. Vervolgens bracht ik Aline in een positie waardoor zij deloyaal aan moeder en het huidige gezin moest worden. Beide kinderen werden gesterkt in hun split en tenslotte was niemand geholpen.

De erkenning gaat vooraf aan het aandringen op handelen van de cliënt. Nadat hij hem empathie getoond heeft en erkenning gegeven aan zijn slachtoffer zijn in het verleden verwacht de therapeut van de cliënt verantwoorde actie.,
(Oele, 1989)

Aanvankelijk wilde ik het hierbij laten, maar gesteund door het team nodigde ik moeder en Paul opnieuw uit. Hoewel de sfeer iets minder gespannen is, dreigt Paul voortdurend. Zijn wantrouwen tegenover mij, tegenover hulpverlening, justitie en maatschappij is zo groot dat ik het opgeef.

*Macht misbruiken en zich terugtrekken zijn beide vormen van uit dialoog gaan.
(Segers G., Pesten en gepest worden.)*

Enkele maanden later vraagt moeder dringend om een afspraak. Haar advocaat zet haar onder druk.

Deze keer spreek ik moeder rechtstreeks aan: het is haar aandeel, haar verantwoordelijkheid, het zijn haar kinderen. Ik vreesde dat deze aanpak als partijdig zou worden aangevoeld. Dit gebeurde niet, moeder groeide zichtbaar, sprak mij ook rechtstreeks aan. Zij wou contacten, zou het contract tekenen en gaf haar grenzen aan: wel voor Benny, niet voor Aline (residentiële opname ter observatie van misbruik). Paul greep in: het ging over haar kinderen, hij zou het niet tegen houden maar ze moest niet bij hem komen klagen. Ik zocht met hen naar de boodschap hierachter, de dreiging dat hij haar in de steek zou laten. Voor moeder was dit ongemakkelijk, Paul zwakte het af maar zijn poging lukte, moeder tekende niet, wenste bedenktijd.

Van bij aanvang had ik te weinig aandacht voor de interacties in dit gezin. In de vorige gesprekken richtte ik me door de ruimte die hij innam steeds tot Paul. Moeder had geen inbreng en ik gaf hier mijn eigen invulling aan (zwakke vrouw, niet betrokken). Ik sprak haar weinig aan.

In de week dat de zaak voorkomt zet moeder mij onder druk om het contract snel te tekenen en bezoek te starten. Haar nieuwe advocaat (de vorige heeft afgehaakt na ruzie met Paul) verwittigde haar voor het mogelijke besluit van de rechter als blijkt dat het omgangsrecht nog steeds niet uitgevoerd is. Moeder komt met Benny. Zij is gelaten en berustend. Ik heb een voorbereidend gesprek met Benny.

Benny accepteert een kop thee en vertelt dan over mensen die hem trachten om te kopen: de justitieassistente met een koekje, zijn vader met beloftes. En dat hij nu al goed geleerd heeft zich niet meer te laten omkopen. Ik vraag hem of hij het gevoel heeft dat ik hem omkoop met de thee. Hij denkt daar ernstig over na, zegt dan bedachtzaam: ik weet wel dat jij dat niet doet, maar het voelt wel een beetje zo.

We praten over hoe het voor hem is zijn vader te zullen ontmoeten en op welke manier wij hem kunnen steunen. Het komt niet in Benny op nog te weigeren nu zijn moeder het wil. Wel stelt hij zijn voorwaarden die allemaal gaan om fysieke bescherming: vader aftasten, zoeken naar een mes, aanwezigheid van mannelijke collega. Hij vertelt over de vluchtroute die hij uitgedacht heeft en wil het contact kort houden, een half uur. Hij wil vader zeggen dat hij hen allemaal met rust moet laten. We kijken samen naar op welke manier dat gezegd kan worden, want verbale of fysieke agressie is niet toegestaan, noch door ouders, noch door kinderen.

Benny begon het gesprek met mij iets duidelijk te maken: ik moest niet proberen hem deloyaal te maken. Ik hield mij aan die afspraak, bracht op geen enkel moment de wensen van zijn vader in noch trachtte ik de relationele band met Paul te onderzoeken. De dreiging die hij van zijn vader voelt stelde ik niet in vraag.

De loyaliteit van een kind berust op een onuitgesproken, zelfbeschermende vergelijking van ouderfiguren. Wanneer de manieren waarop een kind verwacht door zijn ouders behandeld te worden, ver van elkaar af komen te staan, dan zal de ene ouder te voorschijn komen als meer fair, toegankelijker en meer betrouwbaar en zal het kind hem verkiezen boven de ander om aan zijn eigen zoeken naar veiligheid en gepaste aandacht voldoende tegemoet te komen.

(Krasner in Michielsen e.a., 1998, p.68)

Ik deed geen moeite om Benny ook de partij van zijn vader te doen zien en zijn loyaliteit naar moeder respecteerde ik door haar de inhoud van het gesprek in zijn bijzijn mee te delen. Er heeft slechts één bezoek bij ons plaatsgevonden.

Vader en Benny waren allebei emotioneel bij het weerzien. Het was 5 jaar geleden dat ze elkaar nog gesproken hadden. Vooral vader vertelde hoe zijn leven er nu uit zag. Op het einde van het bezoek stond Benny op met gebalde vuisten en zei: "Ik moet u slaan maar ik wil eigenlijk niet". Hij wou niets meer zeggen maar huilde.

Die avond werd Benny door Paul op straat gezet. Hij werd zonder jas, schoolspullen of kleding in het donker afgezet aan het begin van een lange straat, terwijl Paul hem het huisnummer van vader achterna riep.

Een kind is op zo'n manier behandeld dat de kansen om zijn ouders te vertrouwen en de hele wereld te vertrouwen zijn weggenomen en dat kind krijgt, terwijl het vreselijk zijn best doet, de schuld degene te zijn die de problemen maakt: in zo'n geval is het gevaar groot dat de persoon die opgroeit met het recht op destructiviteit, dit zal verhalen op onschuldige andere relaties.

(Nagy in Schluter, p. 27)

De rechter deed volgende uitspraak: Benny's verblijfplaats bij vader, Aline's bij moeder, wederzijdse contacten in de BR. Dit werd nooit uitgevoerd, deels door Aline's opname, deels door het zich niet houden aan afspraken, noch door vader, noch door moeder. Met beiden had ik nog een gesprek.

De smekende houding van de vader en, ook bij hem, het wantrouwen jegens hulpverlening, justitie en maatschappij, gaf mij het gevoel te moeten slagen en niet te kunnen slagen. Ik deed geen poging hem hierover rechtstreeks aan te spreken, wat misschien een opening had kunnen zijn om te komen tot zijn slachtoffer zijn, zijn aandeel in het verleden, zijn gebrek aan inzet in het heden.

De dialoog is altijd een verantwoordelijkheid van twee, maar ieder is daarin wel verantwoordelijk voor zijn eigen kant.

(Michielsen: Zelfonthulling van de therapeut.)

Met de moeder ben ik wel in dialoog gegaan.

Door het eerst te hebben over mijn gevoel bij haar wantrouwen, zijn we erg snel op haar afhankelijkheid van Paul gekomen. Ik kreeg veel meer feitelijke informatie dan in alle voorgaande gesprekken. Al snel kwamen we ook tot de interacties tussen de kinderen en Paul en haar schuldgevoel tegenover haar gezin van herkomst.

Hoe dit gesprek vertrouwen installeerde, ondervond ik enkele dagen later toen ze mij toestemming gaf tot overleg met de begeleider van Aline. Vermoedelijk wordt dit gezin opnieuw naar de Bezoekruimte verwezen door de Jeugdrechter.

Casus 2

In dit gezin, waarvan de leden grenzeloze medewerking gaven, heb ik alle betrokkenen erg aangemoedigd tot dialoog. Mijn betrokkenheid en wil om te helpen heeft ertoe geleid dat ik me niet hield aan mijn mandaat en hun oorspronkelijke hulpvraag. Ik had vaak het gevoel te verdrinken.

Cédric (9 jaar) en Dianna (7 jaar) hebben geen contact meer gehad met hun vader sinds hij beschuldigd werd van seksueel misbruik van Dianna (toen 5 jaar). Tegenover Cédric was hij zeer gewelddadig.

Het eerste bezoek weigeren beide kinderen de trap op te gaan naar de BR. Moeder draagt Dianna naar boven en tracht vervolgens Cédric te overhalen. Ondertussen gaat Dianna de dialoog aan met haar vader.

Dianna luistert eerst naar vaders pogingen om contact te leggen. Ze neemt geen drankje of snoepje van hem aan. Dan vraagt ze hem naar het waarom van zijn daden, vooral het onrechtvaardige straffen van Cédric. Ze vuurt de ene vraag na de andere af, is steeds ontevreden over zijn vage verontschuldiging en komt dan met de vraag naar haar misbruik. Vader ontkent heftig. Hij vraagt Dianna wel zijn excuses aan Cédric over te brengen.

Lang twijfelde ik of dit gesprek de draagkracht van een zevenjarig kind overschreden had en of ik voldoende de weigering van deze kinderen respecteerde. Uiteindelijk is mijn conclusie dat Dianna's verlangen naar herstel groot genoeg was om een poging te wagen. Ondanks de teleurstelling en woede over het niet gehoord worden door vader heeft zij wel de verdienste hem een kans te hebben gegeven.

*Assertief kunnen zijn, het vermogen voor zichzelf op te kunnen komen of om seksuele angsten te kunnen overwinnen zijn voorbeelden van baten van eigenbelang die uit een relatie kunnen worden geput.
(Nagy en Krasner, 1994, p.196)*

*De cliënt investeert daar waar het wantrouwen heerst en de weerstand tegen het hervatten van de dialoog het grootst is. Zelfs als er niet een nieuwe dialoog ontstaat, geeft de cliënt zichzelf waarde door een poging te hebben gedaan in die richting en verdient hij een stukje recht.
(van den Eerenbeemt en Oele, 1987)*

Mijn twijfel had veel te maken met de asymmetrische ouder-kind relatie met een zeer jong kind.

In asymmetrische relaties zal juist de verschuldigde aandacht waarschijnlijk de hoogste mate van verdiende gerechtigde aanspraak opleveren. Zelfs als de ouders zonneklaar destructief zijn, hebben kinderen baat bij pogingen hen te ontschuldigen. De keuze te trachten een bredere basis voor billijke zorg te bereiken, werkt meestal

*veel heilzamer dan de keuze alle banden met een ouder te verbreken of hem voortdurend als een hopeloos monster te beschouwen
(Nagy en Krasner, 1994, p.105)*

*Een echte dialoog vooronderstelt asymmetrie in de verhouding. Een dialoog is wederkerigheid, maar een wederkerigheid op basis van asymmetrie.
(H. Meulink-Korf en A. van Rhijn in Schluter, 1990, p. 146)*

In mijn gesprek met vader, volgend op dat bezoek, gaat vader in op Dianna 's beschuldigingen voor zover ze gaan over Cédric. Hij komt al snel bij zijn eigen jeugd.

Drankmisbruik en geweld speelden een grote rol in zijn gezin van herkomst. Hij ontkent het geweld tegen Cédric niet en vertelt over zijn ouderschapsproject: Cédric verhinderen Dianna te pesten zoals hijzelf zijn zus gepest had.

Na dit gesprek is vader zijn zus gaan opzoeken en heeft met haar gesproken over hun jeugd. Van haar kreeg hij erkenning voor zijn zondebok zijn en de inspanningen die hij gedaan heeft het gezin te beschermen. Zijn moeder heeft hem eens gezegd dat het geweld haar speet maar hij zegt daar niets aan te hebben.

Een wederkerigheid in betrokkenheid op verantwoordelijke zorg omvat zowel communicatie als actie. (Nagy en Krasner, 1994, p.196)

Lang niet altijd durft de persoon erkenning toe te laten. De overgeevende cliënt vol schuldgevoelens over zijn eigen tekortschieten kan geen enkele erkenning meer ontvangen. (Michielsens e.a., 1998, p.120)

Er volgden nog meerdere gesprekken en contacten, die ik in supervisie besprak en waar ik hier niet verder op inga.

Casus 3

Vader is Italiaan en leeft in Italië. Moeder en de drie zoons zijn terug naar België gekomen. Er is een lange voorgeschiedenis van strijd voor de rechtbank. De kinderen kiezen uitdrukkelijk voor moeder en geven vader geen krediet. Na een eerste pijnlijk bezoek, afwijzing door Elio (11 jaar), angst bij Filipe (7 jaar), onwennigheid bij Gino (5 jaar), vertellen de kinderen dat vooral vaders uitbundige manier van doen en zijn lachwekkende pogingen om woordjes in het Nederlands te zeggen, hen storen. Ik vraag hen wat hun vader zou kunnen doen als hij dat weet. Elio is bereid hem aan te spreken en vraagt mijn hulp, zowel voor de vertaling als uit angst voor vaders reactie.

Elio richt zich tot mij, zegt dat hij niet meer op schoot wil en ook niet wil gezoend worden. Vader tracht het Nederlands te verstaan, reageert na mijn vertaling in het Engels maar richt zich tot Elio. Deze heeft het verstaan en zet het gesprek verder. Hij richt zich nog vaak tot mij maar af en toe ook tot zijn vader. Als hij zich wat veiliger voelt en ik hem aanspoor begint hij over belangrijker zaken: zijn schaamte toen vader onverwacht en uitbundig zijn klas binnenstapte en uiteindelijk zijn gevoel van afwijzing toen hij als vijfjarige tussenbeide kwam bij een ruzie tussen zijn ouders en vader hem ruw opzij duwde. Ik geef hem erkenning voor zijn zorg. Vader begrijpt het

grootste deel terwijl Elio praat en laat zijn gevoelens duidelijk zien: empathie, begrip, spijt.

Hij wacht niet op vertaling maar biedt Elio zijn excuses aan.

Elio werd door de rechter gehoord en liet zich daar voorzichtig minder negatief uit over vader. De bezoeken verliepen geleidelijk aan prettiger, hoewel de kinderen dit tegenover moeder niet kunnen zeggen. Vader respecteert de door Elio gevraagde afstand, wat deze toelaat zelf toenadering te zoeken als het hem past.

Hier vinden we het gebied waar uniek zijn en in relatie zijn, vrijheid en verbondenheid samenvallen. In dialoog reikt men uit naar de ander, maar niet ten koste van zichzelf en stelt men zich aanwezig maar niet ten koste van de ander.

(Segers: Pesten en gepest worden.)

Dit sterkte mij in het aanmoedigen van kinderen om hun ouders rechtstreeks aan te spreken. Wat zich tussen vader en zoon afspeelde kan niet ongedaan gemaakt worden, gelijk hoe de strijd tussen de ouders verder gezet wordt.

De therapeut richt zich tot ieder familielid in de verwachting dat ieder zijn of haar gezichtspunt duidelijk zal maken. Het doel ervan is niet een dialoog tussen therapeut en cliënt te entameren, maar geleidelijk een dialoog van oprechte spontaneïteit en zelfafbakening tussen alle familieleden op te bouwen.

(Nagy en Krasner, 1994, p.35)

Casus 4

Vader leeft in Canada. Moeder en de drie kinderen, Jeroen (13 jaar), Tom (9 jaar), Lisbeth (8 jaar), leven in België. De scheiding is recent. Vader is kort in België en verkreeg in kortgeding één contact. Er is zeer weinig voorbereiding. Moeder brengt de kinderen en zegt in hun plaats dat ze vader niet willen zien. In het wachtplaatsje vraag ik de kinderen of zij vader uitleg willen geven over hun weigering. Ik haal het voorbeeld aan van een “beste vriend” die via een ander laat weten nooit meer met jou te willen omgaan en hoe je dan zelf zou trachten deze vriend nog éénmaal te willen spreken. Jeroen begrijpt dit, wil geen gesprek aangaan met zijn vader maar hem wel vertellen waarom niet. Ook Tom en Lisbeth stemmen toe.

Jeroen doet precies wat hij gezegd had. Hij ploft in het zeteltje tegenover vader en verwijt hem in één adem de scheiding, hun slechte levensomstandigheden en financiële toestand. Hij voegt er nog een aantal scheldwoorden aan toe en barst in tranen uit als hij vraagt: weet je wel hoe wij wonen? Hij stormt de kamer uit zonder antwoord af te wachten.

Ik voelde mij hier niet prettig bij. Heb ik deze jongen aangespoord tot iets waar hij zich onvermijdelijk schuldig over gaat voelen?

Intrapsychische schuld (of schuldgevoel) wordt verdiept door monoloog en bepaalt vooraf de uitkomst: als ik geen respons geef, hoef ik nooit te horen dat ik niet degene ben die jij wilt dat ik zal zijn – zelfs als ik al lang weet dat in een bepaalde situatie ik niet diegene was die ik wilde zijn.

(Krasner in Michielsens e.a., 1998, p.62)

Na afloop, in het gesprek met vader, ben ik weer wat gerustgesteld. Vader kadert het schelden in de uitval van Jeroen als deel uitmakend van de puberteit. Hij herkent zichzelf hierin en neemt zich onmiddellijk voor dit aan Jeroen te schrijven.

De twee jongere kinderen gaan samen naar vader. Tom begint met verwijten en vragen. Hij lijkt heel erg in vader te willen geloven. Met mijn hulp heeft hij het vooral over het verdriet van de scheiding en het gevoel in de steek te zijn gelaten. Lisbeth vertelt een verhaal van afwijzing door haar grootouders langs vaders kant. Vader belooft dit te zullen uitzoeken. Tom wil graag een volgend gesprek met vader, Lisbeth aarzelt om hem bij te treden, maar zegt niet nee.

Vader heeft zeer veel begrip voor de gevoelens van de drie kinderen, maar zei nadien niet te weten hoe daarop in te gaan zonder hun moeder aan te vallen. Hij neemt zich voor hen te schrijven maar hoopt op een tweede gesprek voor zijn vertrek. Hij gaat zijn ouders aanspreken, begrijpt hun loyaliteit naar hem maar wil vermijden dat dit leidt tot het doorsnijden van de band tussen grootouders en kleinkinderen.

De therapeutische methoden van contextuele therapie zijn hoofdzakelijk gebaseerd op het uitlokken van een actief, assertief en verantwoordelijk positie bepalen door ieder familielid. (Nagy en Krasner, 1994, p.35)

Moeder staat geen tweede contact toe.

Casus 5

Hier werden grootouders, Gus en Fien, voor omgangsrecht met hun kleinkind Jill (4 jaar) verwezen naar de BR. Na een ruzie en contactbreuk met hun dochter Vivianne, hadden ze dit bij vonnis bekomen. Van bij aanvang was duidelijk dat het hier ging om grote relationele moeilijkheden tussen Fien en Vivianne. De breuk met Fien was Vivianne's initiatief, uit zelfbescherming, en uit vrees dat Jill hetzelfde lijden te wachten staat als haarzelf. Ze mist haar vader en jongste broer heel erg, maar wil haar moeder nooit meer zien. Haar echtgenoot is sceptischer en ziet vooral een oplossing in een definitieve breuk met haar hele familie. Bij Gus zie ik hetzelfde gemis, maar ook een grote loyaliteit naar zijn vrouw. Fien is al 24 jaar in psychiatrische behandeling en heeft verschillende zelfmoordpogingen achter de rug. Heel het gesprek staat bol van familiegeheimen, burenrddel en een traditie om familieruzies uit te vechten voor de rechtbank.

Er zijn drie bezoeken in de BR, waarbij wij de zeer verslindende, bezitterige aandacht van Fien voor Jill opmerken.

Vivianne is ondertussen hulp gaan vragen bij dezelfde psychiater die haar moeder behandelt. Zij vraagt mij een gesprek met haar vader te regelen en hulp tijdens dat gesprek.

Beiden weten zich even geen houding te geven tot ik vraag hoe het voor hen voelt. Zowel Vivianne als Gus huilen en zeggen dat het veel pijn doet. Gus stelt zich aanvankelijk op als verongelijkte ouder, Vivianne verdedigt haar standpunt. Gus valt dan zijn schoonzoon aan wat veel woede uitlokt bij Vivianne. Ik vraag hen naar hun bedoeling van het gesprek. Vivianne spreekt Gus aan over haar gevoelens. Eens begonnen kan ze niet meer stoppen. Ze tracht hem te vertellen hoe ze haar jeugd met deze moeder ervaren heeft, zijn afwezigheid, haar inzet en hoe moe ze nu is. Ze wordt

boos en verdrietig als hij aanvankelijk probeert te minimaliseren. Al vlug luistert hij zonder tegenwerpingen, zegt af en toe “dat wist ik niet”. Hij zakt letterlijk in elkaar. Vivianne spreekt hem dan aan op zijn onrecht, hoe ze altijd gezien heeft dat hij zich wegcijferde. Ik vraag Gus wat hem dat doet. Hij vertelt over zijn moeilijkheden om het gezin samen te houden en de opofferingen door de ziekte van zijn vrouw. Hij realiseert zich daar niet in te slagen: de breuk met zijn dochter, de zelfmoordpoging van de jongste zoon, diens urenlange fietstochten tot burenen hem gaan zoeken. Vivianne poogt hem te overtuigen haar moeder te verlaten, bij haar in te trekken en eindelijk eens voor zichzelf op te komen. Hij legt haar uit dat dat niet kan. Ze komen terug naar de huidige situatie, maken afspraken in verband met Jill maar vooral over de manier waarop zij beiden contact gaan houden.

Vivianne is degene die opkomt voor het hele gezin door hulp te vragen. Zij deed dit nooit voor zichzelf, nu wel voor haar dochtertje. Zij gaat de dialoog aan op het moment dat ze breekt met haar moeder.

Gus zit in een loyaliteitsconflict tussen zijn vrouw en dochter. Heel het gezin verwacht iets van hem.

*In een dialoog vindt zelfafgrenzing plaats: beide personen kunnen aangeven wat hun behoeften en belangen zijn. Beiden accepteren en respecteren elkaar als volwaardig mens en geven elkaar gepaste zorg.
(Onderwaater, 1995, p.118)*

Fien belde me enkele dagen later woedend op, zij wou niets weten van de regeling die vader en dochter gemaakt hadden. Nog liever wil ze Jill helemaal niet meer zien. Gus dreigt daarop met echtscheiding.

Dit gezin heeft heel wat te verwerken, maar de aanzet is gegeven. Ik heb dit gezin verwezen naar een gezinstherapeut.

Casus 6

Twee jaar geleden had de natuurlijke vader van Mieke (7 jaar) en Pieter (10 jaar) omgangsrecht gekregen. Mieke wist niet van zijn bestaan. Pieter had hem nog gekend maar zei zich niets te herinneren. In het huidige gezin werd er nooit over hem gesproken. Moeder had alle foto's ingepakt op zolder. Haar nieuwe partner werd bij zijn voornaam aangesproken, maar vragen daarover van Mieke werden ontweken.

Door gedwongen scheiding tussen het kind en zijn ouder, wordt het kind niet alleen iets in en van zichzelf ontnomen. In de ogen van het kind worden ook de betrouwbaarheid en de geloofwaardigheid van de ouder met de voorgedij en zelfs van zijn broers en zusters ondermijnd. (Nagy en Krasner, 1995, p.405)

De kinderen hadden vader ondertussen verschillende keren aan de deur gezien maar weigerden mee te gaan. Moeder kwam vrijwillig naar de BR voor hulp. Kort hierna kreeg Mieke hoofdpijn. Ze sloep niet meer en verviel in mutisme. Pieter sprak van zelfmoord. Hierover had ik een gesprek met hem.

Ik leidde dit gesprek in door Pieter de bedoeling ervan uit te leggen: niet om zijn vader in te brengen of nog maar over contacten te praten, wel vanuit grote

bezorgdheid om zijn zelfmoordwens. Pieter liet me dingen aanbrengen, vragen, veronderstellen en beaamde of corrigeerde. Hij voelde zich schuldig aan het vonnis, dat hij zag als gevolg van zijn loslippigheid bij het sociaal onderzoek en dat bedreigend leek voor het hele gezin, maar voornamelijk voor zijn zusje. Ik zocht met hem naar hulpbronnen en zei hem, en later zijn moeder, dat verdere hulp mij aangewezen leek.

Pieter ging in therapie. Hij vertelde later ook dat hij bij het graf van zijn grootvader zijn hele verhaal had gedaan. De zaak kwam opnieuw voor en op moeders verzoek werden zij terug naar de BR verwezen, ditmaal bij vonnis. Ik had een gesprek met beide kinderen.

Ik sprak hen rechtstreeks aan over de verwachtingen van vader en moeder, over de bezorgdheden en angsten van moeder en de positie van hun zorgvader. Ik legde hun de intenties van vader uit en besprak de mogelijke invullingen van het bezoekmoment. Ze namen allebei actief deel aan het gesprek en ik lette erop Mieke voor zichzelf te laten spreken en Pieter's verantwoordelijkheid te beperken. Vervolgens liet ik beide kinderen even alleen om te overleggen. Zij besloten akkoord te gaan met drie contacten die telkens wat langer zouden duren. Beiden waren opgelucht en nieuwsgierig naar deze vader.

De gesprekken met deze kinderen verliepen van bij aanvang heel open. Hoewel het hier lijkt of ik ze de verantwoordelijkheid van de keuze gaf, was het eerder een blijk van vertrouwen dat zij de juiste keuze gingen maken.

Het spreken met en via het kind. Een houding waarbij het kind beschouwd wordt als een denkend, betekenisverlenend wezen, met een eigen stem die gehoord kan worden. Het is opvallend hoe snel een dergelijke houding in onze culturele context het bezwaar oproept dat we teveel verwachten van een kind.
(Cottyn, 1994)

Vader wenst zijn kinderen te leren kennen, is zich bewust van zijn aandeel in de vervreemding en is erg attent ze niet af te schrikken.

Voor het eerste bezoek bracht Pieter een gezelschapspel mee. Mieke hilde bij aankomst. Toen ik vader erop attent maakte dat zij het moeilijk had, zei hij dat hij het merkte en hijzelf het ook moeilijk had. Niemand wist zich goed een houding te geven. Pieter zette het spel klaar, gaf uitleg op mijn vragen maar ook op deze van vader. De sfeer was al vlug zeer ontspannen, er werd enkel gepraat over het spel, de regels, het verloop ervan, wie er thuis het beste in is, en over de volgende keer dat we het zullen spelen. Iedereen was verrast toen het bezoek voorbij was.

Pieter heeft een manier gevonden om in dialoog te gaan die voor niemand bedreigend is. Aan zijn vader zegt hij woordeloos dat hij hem wel wil leren kennen, dat hij hem een kans geeft. Aan zijn moeder en zorgvader zegt hij na het bezoek dat er niet gepraat werd, alleen maar gespeeld en dat hij het op deze manier niet erg vindt. Door er zelf ontspannen en bereidwillig bij te zitten, vertelt hij Mieke dat zij niets te vrezen heeft, wat haar ook de mogelijkheid geeft deze vader te observeren zonder schuldig te zijn.

Besluit

De betekenis van in dialoog gaan is voor mij duidelijker geworden naarmate ik er meer en meer de effecten van zag.

Direct Address zoals Elio , Vicky en Dianna het deden is slechts een van de elementen om in dialoog te gaan. De manier waarop Mieke en Pieter het aanpakten is een andere. De weigering tot contact van Cédric is ook in dialoog gaan.

Of de vaders op de uitnodiging van hun kinderen ingaan is niet te voorzien maar het initiatief van deze kinderen kan voor henzelf een positief resultaat hebben.

Wat in de ontmoeting, de dialoog gebeurt is voor beiden een verrassing en onvoorspelbaar. Het gaat om het tussen wat geschiedt in de dialoog. Dit tussen is niet objectiveerbaar en maakt geen deel uit van de wereld van één van beiden. Door me met beslistheid in de verhouding, de dialoog te begeven, schenk ik vertrouwen, in de hoop dat de ander mijn vertrouwen vertrouwt. Vertrouwen is voorwaarde en vrucht van elke werkelijke dialoog.

(H. Meulink-Korf en A. van Rhijn in Schluter, p.147)

Zij zijn in staat om aan te geven of het met hun timing uitkomt. Voorwaarde daarvoor is dat ik hen rechtstreeks aanspreek. Dat ik dezelfde blijf in gesprek met hen alleen of samen met hun ouders, dus meerzijdig partijdig ben. Ik moet van bij de aanvang mijn positie duidelijk maken, de grenzen van mijn macht aangeven, het vonnis van de rechter vertalen naar mijn opdracht en de visie van de maatschappij op ouderschap duidelijk maken, met respect voor een mogelijke afwijkende visie van hun ouders.

Het is een blijk van vertrouwen om kinderen aan te moedigen tot direct address en in dialoog gaan.

Het specifieke van contextueel werken ligt in het doel dat men voor ogen houdt: het vergroten van de rechtvaardigheid en de betrouwbaarheid van de context door het bevorderen van de dialoog binnen die context.

(Michielsen: De vier dimensies in het contextueel werken)

Literatuurlijst

Boszormenyi-Nagy I. & Krasner B.R.: Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie, De Toorts, 1994.

Cottyn L., Als ouders apart gaan wonen: beschikbare hulpbronnen voor kinderen, Systeemtheoretisch Bulletin, 13 (1994), 4, 225-241.

Michielsen May: Zelfonthulling van de therapeut (reader) Ook terug te vinden op de website www.lerenoverleven.be

Michielsen May: De vier dimensies in het contextueel werken. (reader opleiding)

Michiels M , van Mulligen W. & Hermkens L. : Leren over leven in loyaliteit: over contextuele hulpverlening, Uitg. Acco Leuven/Amersfoort, 1998

Oele B., De praktijk van de contextuele therapie van Ivan Boszormenyi-Nagy: het verdienen van vrijheid, J. Hendrickx et al (Eds), Handboek gezinstherapie, Van Loghum Slaterus, Deventer, 10, 1989, C1, 1-20.

Onderwaater Annelies, De theorie van Nagy: De onverbreekelijke band tussen ouders en kinderen, Swets en Zeitlinger, 1995.

Segers Gerdy: Pesten en gepest worden. (reader)

Schlüter Th. (ed): In het voetspoor van Nagy , VO-cahier 6, Amsterdam, 1990.

Van den Eerenbeemt E. en Oele B., De contextuele therapie: verdiende vrijheid. J. Hendrickx et al (Eds), Handboek gezinstherapie, Van Loghum Slaterus, Deventer, 7, 1987, B2.1, 1-24.

Eigen nota's: Conferentie Meerzijdige partijdigheid van de hulpverlening bij conflicterende loyaliteiten van kinderen. B. Krasner